

(۴)

خدمات مرحوم محمدعلی فروغی به علم و ادب منحصر به تدریس در مدرسه علوم سیاسی و تربیت جوانان که بعد ها منصفی مقامات عالی و مشغول بخدمات مهم شدند، نبود بلکه بانگارش مقالات و خطابه ها و تحقیق در متون آثار بزرگان و اساتید فارسی زبان و طبع و نشر کتابهای سودمند و متین نیز به ادب و فرهنگ ایرانی پیش قدم بود و من شاهد و ناظر بوده ام که با عضویت در شورای عالی معارف و شرکت در تهیه برنامه مدارس و دره جامع و سازمان های فرهنگی به وزارت معارف معاونت و مساعدت می نمود و راهنمایی می فرمود تا آنکه در سال ۱۳۱۴ یکی از بزرگترین خدماتهای خود را با تأسیس فرهنگستان

بزربان و ادبیات انجام داد . سزاوار است که شرح آن حکایت را به پاس حق شناسی از آن مرد خردمند و خدمتگذار بطور اجمال در یادداشت امروز بنویسم و برای روح پرفقوح او طلب آمرزش و مغفرت نمایم .

چنانکه گفتم از اوائل ۱۳۱۳ ش پس از معاونت اعلیحضرت شاهنشاه رضاشاه کبیر از سفر تاریخی خود به ترکیه جنبش و نهضتی در مقامات رسمی و محافل ادبی به قصد تصفیه زبان فارسی از کلمات بیگانه بظهور رسید و اعلیحضرت شاهنشاه پهلوی

یادداشت‌هایی

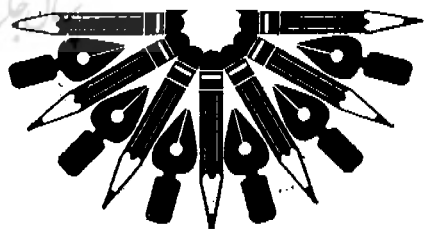
از

عصر

پهلوی

فرهنگستان ایران

و مرحوم فروغی

مرحوم فروغی (ذکاء الملک)

باین منظور خیر توجه خاصی فرموده و آنرا جزو اصلاحات بزرگی که در ایران بعمل می آوردند قراردادند.

بعضی از مجامع سعی میکردند لغات خارجی مخصوصاً کلمات عربی را از السنه مکاتبات رسمی برداشته و بجای آنها لغات و واژه‌های غیر ما نوس باستانی را بگذارند یا واژه تازه‌یی بی اصل وضع کنند.

بعضی دیگر هم که میل و نظر شاهنشاه را در این باره دانسته بودند بقصد استفاده شخصی و تقرب بمقامات عالیه می کوشیدند که از این نهضت ملی به نفع خود بهره-

برداری کنند و بحدی راه افراط و مبالغه پیمودند که بیم آن میرفت بنای رفیع و عالیقدر زبان شیرین بنیان فارسی که از مفاخر این قوم و ملت است یکباره واژگون شود و جلو گیری از تند رویهای آنها اندک اندک مشکل گردید حتی وقتی یکی از آن محافل که بعضی کلمات تازه وضع کرده و بعرض رسانیده بود برای کلمه «امضاء» واژه «دستینه» را بدفتر مخصوص تقدیم و توسط مرحوم شکوه الملک بعرض رسانیدند پادشاه بزرگ این پیشنهاد را البته نپذیرفتند و فرمودند که وزارت معارف در این باب بامسئولیت رسمی که دارد باید که در این کلمات تجدید نظر نماید و این بنده نویسنده که در آن موقع متصدی خدمت وزارت معارف بودم امر مبارک شاهانه را با شوق و علاقه قلبی فریضه خود دانسته و با اطمینان خاطر از هوش و ذوق خداداد آن مرد بزرگ برای جلو گیری از آن افراط کاریها مشغول کار شدم در تاریخ اسفندماه ۱۳۱۳ در ضمن بخشنامه ای که با شماره ۷۵۶۱ ثبت است به تمام وزارتخانه‌ها مراتب را اعلام داشتم و مخصوصاً نوشته شد که موضوع زبان هر ملت که از مسائل مهمه اجتماعی است و اصلاح آن را شخص اعلی حضرت شاهنشاه از نظر دور بین خود لازم دانسته اند بایستی از هر گونه عجله و شتاب زدگی در تهیه و تبدیل

کلمات و اصطلاحات خودداری کنند تا با مطالعه و تعمق خاص وزارت معارف بر حسب وظیفه اقدام نماید و اکنون در نظر دارد که انجمن مخصوصی مرکب از دانشمندان و اهل ادب و تحقیق تشکیل دهد که موضوع را مورد بحث و شور قرار دهند و نتیجه مطالعات و تحقیقات آن انجمن گزارش شود و بعرض پیشگاه همایونی برسد .

این اخبار در ابتدا با مقاومت شدید اشخاص افراطی یا متمصب و هم چنین کسانی که این امر را بخیال خود محل استفاده میخوانند قرار بدهند واقع شد ولی این نویسنده بحکم وظیفه مراتب را بعرض مبارک شاهنشاه رسانیده مورد تصویب قرار گرفت که بتأسیس آن انجمن اقدام نماید در همان حال برای جلوگیری از آنگونه اشخاص بیاری و مساعدت آقای فروغی که در آنوقت سمت ریاست دولت را داشتند متوسل شدم و آن مرد دانشمند و ادب دوست نیز استمداد بنده را اجابت کرده بدون اینکه دقیقه‌ای فرصت را از دست بدهد یا اندکی ملاحظه از افراد ذینفع نماید جداً درخواست وزارت معارف را پشتیبانی فرمودند و با تدابیر عاقلانه از تشبثات آنها جلوگیری کردند و وزارت معارف در اوائل ۱۳۱۴ ش کارخانه لغت سازی آن اشخاص را متوقف مجله وحید (خاطرات)

ساخته و آن انجمن ادبی که بر حسب پیشنهاد این بنده بنام «فرهنگستان» موسوم گردید بصورت رسمی تشکیل یافت - در همین اوقات نامه‌ای از ریاست وزرا بوزارت معارف مرقوم شد که مضمون آنرا در اینجا عرض میکنم .

ریاست وزرا

شماره ۵۸۴

۱۸ فروردین ۱۳۱۴

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه چنانکه مستحض بد برای بعضی از علاقه مندان بزبان فارسی این فکر پیش آمده است که برای معانی که امروزه الفاظ فارسی بجهت آنها وجود ندارد یا استعمال نمیشود لغات و اصطلاحات وضع کنند و لیکن غالباً دیده میشود که کارهایی هم در این باب میکنند که بی‌رویه است و از روی مینای صحیح و ذوق سلیم نیست و این فقره مورد توجه ذات مبارک اعلی حضرت شهر یاری نیز شده و باین جانب امر فرمودند مراقبت کنم که فکر پخته معقولی بشود که این منظور مهم که اساساً بسیار خوب و بجاست از رویه صحیح منحرف نشود . و نظر باینکه اصلاً این مسئله از اموری است که از صلاحیت وزارت معارف است و ملاحظه کرده ام که اولیای آن وزارت خود نیز متوجه بوده و علاقه مندی خود را باین موضوع نشان داده

یادداشت‌هایی از

عصر پهلوی

بجهدالله درحال حیات وشاهد این مراتب
هستند - اولین جلسه فرهنگستان درعمارت
سابق مدرسه حقوق (لاله‌زارکوجه اتابك)
در تاریخ خرداد ۱۳۱۴ در تحت ریاست
خود مرحوم فروغی انعقاد یافت .

لازم بذکر نیست که تاچه پایه مرحوم
فروغی برای تدوین اساسنامه و تنظیم
مقررات و آئین نامه های مربوط بآن
تحمل زحمت و صرف وقت فرمود زیرا این
انجمن بزرگ فرهنگی که در آنوقت
کودکی نوزاد بود احتیاج به آراء صائب
وافکار عمیق ایشان داشت . تا آنکه در نتیجه
عرائضی که بعرض همایونی میرسید و هم
چنین مذاکره و مباحثه با صاحبان عقاید
مختلف بالاخره افکاری متین و عقلانی و
منطقی درکار آمد و فرهنگستان تا مدتی بعد
از سوم شهریور ۱۳۲۰ با توجه و عنایت
شاهنشاه عظیم آریامهر که حتی در هنگام
افتتاح بدم مبارک خود به فرهنگستان تشریف
فرما شدند بکار و خدمت خود مشغول بود
و صدهالفت و اصطلاح که اکنون متداول است
وضع کرد و در مجموع ای آنرا چاپ کرده اند .
مرحوم فروغی خلاصه ای از اصول
و مبادی صحیح و مستقیم خود را چهار ماه
بعد از انعقاد آن در ضمن خطابه بلیغی که
به عنوان (فرهنگستان چیست) ایراد
فرمود در حقیقت خط مشی و منهج قوم

اند اینک تا کید اوامر مبارک ملوکانه راهم
ابلاغ و تقاضا میکنم که هرچه زودتر اقدامی
را که برای حسن انجام این منظور مقتضی
است با مطالعه صحیح بفرمائید خود این
جانب هم برای تبادل نظر و شرکت درکار
حاضر و منتظر اعلام نتیجه می باشم .

رئیس الوزرا - محمد علی فروغی
بعد از وصول این مراسله وزارت
معارف بی درنگ به تهیه مقدمات تشکیل
«آکادمی زبان» یعنی «فرهنگستان» شروع
نمود و بدستگیری و هم قدمی نخبه ای از
افاضل و ادباء وقت که متأسفانه بعضی
اکنون وفات یافته اند ولی بعضی دیگر

فرهنگستان را در ضمن آن خطابه شرح داد
و به تفصیل بیان کرد .

در این سخن رانی که در طالار مدرسه
سپه سالار (مقر دانشکده علوم معقول و
منقول) (الهیات) انجام گرفت و جمع
کثیری از دانشمندان و صاحب نظران حضور
داشتند گفت :

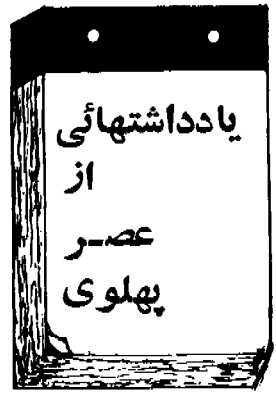
« شاید خاطر آقایان آگاه باشد که

وزارت معارف چندی است انجمنی باسم
فرهنگستان دایر کرده است بنده امروز می
خواهم بحث کنم که این فرهنگستان چیست
و بیانات امروز من « معرفی فرهنگستان
است ، بعد از مقدمه فرمودند هر
ملتی البته باید متمدن باشد و تربیت داشته
باشد لیکن این تمدن و تربیت را اگر
بلا شرط و بدون قید بگیریم باکمال اهمیت
و لزومی که دارد مقصد بسیار عالی نیست
بلکه میتوان گفت منظوری متعارفی است .

البته هر ملتی باید متمدن باشد اگر نباشد
تقصیر کرده و به عقوبت تقصیر خود که
فنا و اضمحلال است گرفتار خواهد شد اما
شان و شرافت ملت باین است که در عالم
تربیت و فرهنگ اختصاص و امتیازی
مخصوص داشته باشد... و اگر بشرها همه
یکسان و یک قوم باشند و اختلاف و
اضافات مابین آنها نباشد ترقی نخواهند
کرد زیرا ترقی حاصل میشود باینکه افکار

مجله وحید (خاطرات)

و عقاید و اصول و احوال و اخلاق مردم
بیکدیگر تلاقی کنند و از همدیگر استفاده
نمایند اگر همه یک نوع فکر و یک رویه داشته
باشند ، چه استفاده از یکدیگر خواهد
کرد ؟ و ترقی به چه وسیله حاصل میشود ؟
پس ناچار هر ملتی باید معارف و تمدن و
تربیت مخصوص بخود را حفظ کند و در
نتیجه فرهنگ ایرانی هم دارای آن مقام
باشد که با فرهنگ های ملل دیگر هم سری
داشته باشد ... بعبارت دیگر قسمتی از
امور که آنرا فرهنگ میگوئیم باید مقید
شویم که کاملاً ایرانی باشد زیرا که هویت هر
قوم بسته بفرهنگ خود آنهاست . از اینرو
مؤسسات معارفی مخصوصاً دانشکده ها و
دانشگاهها روی همین مبنا تأسیس میشود
یکی از آن مؤسسات که بالاخصاص برای
حفظ فرهنگ و میراث ادبی و هنری مملکت
ما و ملت ما تأسیس شده همین فرهنگستان
است ، بعد از بیاناتی در شرح و تفصیل که
وظیفه فرهنگستان است سپس گفت: چیزی
که لازم است آن است که معارف
و فرهنگ ما با کلیه اوضاع روزگار
حاضر متناسب شود . مقصودم این نیست که
تقلید و تبعیت صرف از زبانهای اروپائی بکنیم
یا زبان عربی که جزو میراث زبان فارسی
است و ایرانیان هزار سال در آن کار کرده
و کتابهای بی شمار بآن زبان تحریر کرده

یادداشت‌هایی
از
عصر
پهلوی

دفتر فرهنگستان یافت می‌شود همین استدلال
ها و راهنمایی‌ها را فرموده است و بسیار
سودمند بود ولی برای وضع سیاسی خود آن
مرحوم چندان مفید نیفتاد و مغرضین با
سوء نیت برخلاف او برخاستند و او را
مخالف با «تصفیه‌زبان» جلوه دادند باری در
آذرماه همان سال فروغی بمللی چند از کار ریاست
دولت برکنار شد و در گوشه انزوا بر
نگارش کتب و تحریر آثار نافع و سودمند
خود مشغول گردید .

وی هر چند که از سیاست منقطع شد
ولی رابطه خود را با فرهنگستان تا آخر
عمر نگاه داشت و با قلم و قدم خود بآن
انجمن بزرگ ادبی خدمت میکرد و جلسات
را همچنان اداره می‌فرمود البته شاهنشاه
آریامهر از همان ابتدا به فرهنگستان توجه
داشتند بعد از اینکه حوادث شوم ۳۲ شهریور
۱۳۲۰ که وطن عزیزمان در جنگ دوم
عالم گیر مورد تجاوز و اشغال بیگانگان
گردید دوباره در آن بحبوحه انقلاب سیاسی
مجدداً اعلیحضرت شاهنشاه فقید او را به
ریاست دولت و نخست وزیری انتخاب
فرمودند بعداً نیز با کمال مهارت و دقت در
برقراری استقلال ایران در پرتو توجهات
اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر
بخدمات خود ادامه میداد تا آنکه دست
روزگار بعرم پربرکت او خاتمه داد.
(دنباله دارد)

اند بکلی متروک بداریم ، ادبیات عرب هم
مثل ادبیات ملل دیگر مخصوصاً برای ما
با این سوابق ممتد و طولانی ادبی و فرهنگی
که داریم باز محل استفاده است و بمنزله
ادبیات و زبان لاتین است برای اروپائی‌ها
و بنابراین بدون عربیت ادبیات ما ناقص
خواهد بود و مقاصد و معانی بزرگان و
گویندگان خود را نمیتوانیم درک نمائیم...
باری سخن رانی مفصل و جامع و پر
مغز آن مرحوم خاتمه یافت و برای منهج
و برنامه فرهنگستان بسیار مفید بود .
بعد از آن در مقاله که بنام
«پیام من بفرهنگستان» نوشته و اکنون در